

Social Economy for Employment
in Montenegro

SEEM

Društvenim preduzetništvom
do DOBRE EKONOMIJE

Izdavač: Fondacija za razvoj sjevera Crne Gore
Ul. Ivana Milutinovića 10
81 400 Nikšić
Tel: 040 212 484
www.forsmontenegro.org

Uredništvo: Sonja Vuković
Tamara Todorović

Autor tekstova: Sonja Vuković

Grafička obrada: Pronbi d.o.o.

Lektura: Janko Jelić

Štampa: Ras Press d.o.o.

Tiraž: 1 000 primjeraka

Jun 2017.

Uvod

Postoje brojni pogledi i pristupi društvenom preduzetništvu, jer se radi o konceptu u nastajanju, svjetskom pokretu koji izrasta na vizijama i inicijativama kreativnih, preduzetnih, inovativnih i osvješćenih pojedinaca i grupa. I u tome je njegova snaga. Društveno preduzetništvo je vješt odgovor na sve brojnije posljedice liberalnog kapitalizma u kome je čovjek potrošač u funkciji stvaranja što većeg profita, sredstvo umnožavanja kapitala. Ali, čovjek se upravo kroz različite modele dobre ekonomije ponovo vraća u središte, on je rezultat ideja i razvoja; uvažava prirodu i lokalnu zajednicu.

Iako se pojam društveno ili socijalno preduzetništvo sve češće pominje u različitim krugovima i kontekstima, ovaj koncept u Crnoj Gori nije u dovoljnoj mjeri prepoznat i iskorišćen kao model za ostvarivanje prihoda, stvaranje novih radnih mesta i, u isto vrijeme, rješavanje određenih problema u društvu. Cilj ove brošure je da pružimo više informacija o samom konceptu društvenog preduzetništva, započinjanju i funkcionalisanju ovakvog vida poslovanja u funkciji prvenstveno društvenog razvoja, da ohrabrimo one koji možda već o tome razmišljaju da testiraju svoje ideje i da motivišemo razmišljanja u ovom pravcu.

Brošura je nastala u okviru projekta *Social Economy for Employment in Montenegro – SEEM* koji je podržan sredstvima Evropske unije kroz grant šemu „Mladi, žene i dugoročno nezaposleni na tržištu rada“ u okviru Operativnog programa „Razvoj ljudskih resursa 2012-2013“, koji se finansira

iz Instrumenta za pretpriступну помоћ (IPA), за чiju implementaciju je odgovorno Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore.

Projekat ima za cilj doprinos zapošljavanju mlađih, žena i dugoročno nezaposlenih kroz izgradnju njihovih kapaciteta i promovisanje socijalnog preduzetništva kao načina samozapošljavanja koji u isto vrijeme doprinosi rješavanju određenih društvenih problema. Kroz partnerstvo Fondacije za razvoj sjevera Crne Gore - FORS Montenegro kao nosioca projekta i Udruženja za kreativni razvoj Slap iz Hrvatske stvaraju se resursi za podršku daljem razvoju društvenog/socijalnog preduzetništva u Crnoj Gori. Ova publikacija tek je mali doprinos tom nastojanju. Udruženje Slap već se punih 16 godina bavi promocijom eko-socijalne ekonomije i pružanjem podrške nastanku brojnih modela društvenog preduzetništva u Hrvatskoj i široj regiji. Suosnivač je CEDRA HR-klastera za eko-društvene inovacije i razvoj – mreže centara podrške razvoju društvenog preduzetništva u Hrvatskoj, a dio znanja i iskustava će svakako prenijeti i u Crnoj Gori.

S. ušković

Što je eko-socijalna ekonomija?

Društveno ili socijalno preduzetništvo sastavni je dio eko-socijalne ekonomije, novog vrijednosnog načina razmišljanja, zasnovanog na temeljnim ljudskim vrijednostima, preraspodjeli moći i utemeljenog na održivom razvoju.

Dohodovne aktivnosti eko-socijalne ekonomije utemeljene su na solidarnosti i razvojnoj održivosti, a ne na profitu (koji dominira tržistem), ili pak na preraspodjeli (kojom se služi država). Ona obuhvata široku lepezu ekonomskih aktivnosti koje se odvijaju u prostoru **između tržista, države i netržišnog sektora** (tradicionalne aktivnosti porodičnog i komšijskog udruživanja) s ciljem ostvarenja određenih socijalnih i ekonomskih pogodnosti za građane.

Socijalna ili dobra ekonomija obuhvata čitav niz institucija podrške koje su usmjerene ka razvoju lokalne ekonomije, čovjeka i očuvanju eko-sistema. Tako nastaju fakulteti, finansijske institucije, mediji, centri podrške i instituti koji nastoje stvoriti okvir za razvoj pravednijeg i čovjeku primjerenijeg društva.

Etičke banke nastaju kao odgovor na siromaštvo i činjenicu da sve veći broj ljudi nema pristup novcu i bankarskim uslugama. Komercijalne banke se rukovode interesima svojih vlasnika, odnosno kapitala, kojima su podređeni interes klijenata i lokalne zajednice. Za razliku od njih, etičke banke su najvećim dijelom ili isključivo u vlasništvu svojih članova/zadružara, i u skladu sa tim podstiču lokalnu ekonomiju. Jedna od poznatijih je brazilska etička banka *Banco Palmas* osnovana 1998. godine na sjeveru zemlje u Palmeirasu. Djeluje po principima solidarne ekonomije kako bi malim lokalnim proizvođačima i mikropreduzetnicima omogućila pristup povoljnim kreditnim sredstvima s kamatnim stopama od 0,5 do najviše 3%. Danas ova banka ima više od stotinu filijala širom Brazila.

Uspješni evropski modeli etičkog bankarstva su i italijanska **Banca Etica** i holandski **Triodos**, a u toku je osnivanje i prve hrvatske etičke banke čiji rad pokreće Zadruga za etičko finansiranje (ZEF) sa više od 500 malih osnivača. Svojim članovima obezbjeđuje brojne bankarske usluge (korišćenje bankovnih računa, internet i mobilnog bankarstva, kao i transakciju u domaćem platnom prometu i kredite s kamatnim stopama od 1 do najviše 4%).

Kreditne unije su zadružne finansijske institucije, koje u potpunosti kontrolisu njeni članovi – nude povoljne kredite i pružaju druge finansijske usluge svojim članovima i istovremeno podstiču razvoj lokalne zajednice.

Širom svijeta postoje razne vrste nekonvencionalnih valuta (alternativne, komplementarne i lokalne) koje služe kao sredstvo razmjene ili platna sredstva kroz koja se uspostavljaju, organizuju i razvijaju ljudski odnosi. Njihov raspon varira od velikih i široko rasprostranjenih sistema do novčanih sistema koji funkcionišu u okvirima lokalne zajednice, naselja ili čak ulice.

U Kanadi je 1982. osnovan LETS sistem koji koristi specijalne valute u područjima velike nezaposlenosti. LETS je sistem razmjene proizvoda i usluga bez korišćenja službene nacionalne valute, kojim se pokreću uspavane ekonomije u kojima nema dovoljno novca u opticaju, odnosno on nije dostupan siromašnjijim članovima zajednice. Na taj način podstiču se lokalna ekonomija, posebno mala i mikro preduzeća i zanati u lokalnim zajednicama.

U svijetu danas postoji 1.900 zajednica koje imaju sopstvenu valutu kao sredstvo razmjene usluga i dobara.

Jedna od najpoznatijih je ***Chiemgauer*** – regionalna valuta u regiji oko jezera ***Chiemsee*** u Bavarskoj. Projekat je započeo prof. Kristijan Geleri kao školski projekat sa svojim učenicima kada su 2003. godine izdali prvu valutu, a vrlo je brzo prihvaćen unutar lokalne zajednice i danas broji preko 3.300 članova, od čega 520 preduzeća i 270 udruženja. U opticaju je 950.000 CH, odnosno blizu 1 miliona eura. Novčanicama se plaćaju različiti proizvodi (elektro oprema, hrana, odjeća, lijekovi) i usluge (turističke, zdravstvene, korišćenje električne energije), a ***Chiemgauerom*** naravno možete platiti kafu i ručak u lokalnom restoranu.

Chiemgauer je neprofitna organizacija koja od svog osnivanja 2002. godine obavlja veliko društveno istraživanje s ciljem postizanja održivog regionalnog razvoja.

U Roterdamu u Holandiji se koristi sistem „NU smart card“, gdje se za određene ekološke aktivnosti (korишћenje javnog prevoza, kupovina bicikala, korišćenje alternativnih izvora energije i sl.) dobijaju „zeleni poeni“ na „smart card-u“. Ti poeni se mogu iskoristiti za dobijanje popusta u okviru sličnih aktivnosti, čime se stvara dvostruki podsticaj ponašanju na ekološki odgovoran način.

Šta je društveno preuzetništvo?

Društveno preuzetništvo je poslovanje sa društvenim ciljem.

Društveno ili socijalno preuzetništvo zasnovano je na vrijednostima kao što su: **solidarnost, demokratija i etika u poslovanju, jer na prvo mjesto stavlja čovjeka, a ne kapital**. U fokusu je stvaranje kvalitetnih radnih mesta, odnosno dobrobiti za zajednicu i pritom se nastoje ravnopravno zadovoljiti interesi svih ključnih učesnika (osnivača, vlasnika, investitora, kupaca i dobavljača).

Neke definicije društvenog/socijalnog preuzetništa:

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija društvenog preuzetništva. Prema definiciji OECD-a *Socijalno preuzetništvo je inovativan poslovni model koji spaja ekonomske i društvene ciljeve i značajno doprinosi integraciji tržišta rada, društvenoj inkluziji i ekonomskom razvoju.*

„Socijalno preuzeće je poslovna djelatnost kreirana kako bi doprinijela **društvenoj svrsi** na finansijski **održiv** način“.¹

Sam pojam društveno preuzetništvo (engl. *social entrepreneurship*) prvi je uveo Bil Drejton, jedan od začetnika i osnivač fondacije i istraživačkog centra Ašoka u Vašingtonu 1980. godine. Bio je to jedan od prvih programa podrške društvenim preuzetnicima u SAD, odnosno kako su ih oni nazivali *preuzetnicima sa društvenom vizijom*. Drejtonovo viđenje ovog novog koncepta poslovanja je da je to *preuzetništvo s etičkim integritetom, kome nije cilj vlastita korist ili stvaranje što većeg profita, nego usmjereno na društvene vrijednosti*.

¹ NESsT (Nonprofit Enterprise and Self-sustainability Team) je međunarodna organizacija koja razvija održiva društvena preuzeća koja rješavaju kritične društvene probleme u ekonomijama u razvoju.

Višestruke uloge društvenog preuzetništva

Uloge društvenog preuzetništva i koristi koje ovaj koncept donosi su višestruke:

Stvaranje novih radnih mesta sa naglaskom na socijalno zapošljavanje

Društveno preuzetništvo najčešće se poistovjećuje sa stvaranjem prilika za zapošljavanje socijalno isključenih, odnosno teško zapošljivih grupa: pripadnika manjina, osoba s invaliditetom, rehabilitovanih zavisnika, bivših zatvorenika, dugotrajno nezaposlenih kao i drugih marginalizovanih grupa. Ovdje se radi o udruženjima ili ustanovama koje za svoje korisnike stvaraju radna mesta u pomalo zaštićenom okruženju i mnoge države u svojim programima socijalnog zapošljavanja veliki naglasak stavljaju upravo na podsticajne mjere stvaranja radnih mesta unutar društvenih preuzeća i socijalnih zadruga.

Razvoj novih poslovnih modela i modela upravljanja

Društveno preuzetništvo nije samo oblik registracije preuzeća, ono je prije svega način organizovanja, upravljanja i poslovanja. U tom smislu, veliki je izazov razvijati nove modele radničkog učešća u upravljanju, kao i uključivanju drugih aktera u procese odlučivanja i raspodjele dobiti. U svijetu se svakodnevno razvijaju novi modeli društvenog preuzetništva koji će privući više mladih, kreativnih i značajeljnih ljudi željnih stvaranja. Ova struja društvenog preuzetništva stvara nova radna mesta koja se zasnivaju na istraživanjima, inovacijama i visokim tehnologijama.

Razvoj lokalne zajednice

Jedan od izazova globalnog društva je i očuvanje lokalne zajednice, kao temelja socijalne sigurnosti i ostvarenja ljudskih prava na sigurnost, rad, aktivno učestvovanje u procesima odlučivanja, prostor za stvaralaštvo i sopstveni razvoj. Liberalni kapitalizam ukida kolektivna prava i stvara sve veće socijalne razlike. Stoga je ključna uloga lokalne zajednice u očuvanju društvenog kapitala, pokretanju udruživanja, razvoja u funkciji zajednice i

stvaranju uslova za veći kvalitet života svih građana. Društveno preduzetništvo i zadružni model poslovanja zasnivaju se na zajedničkom djelovanju, osnaživanju pojedinaca za zajedničko upravljanje i preuzimanje odgovornosti za stvaranje i održavanje sopstvenog radnog mesta. Istovremeno, stvoreni kapital ponovo se ulaže u lokalnu zajednicu, vodi se briga o školama, vrtićima, kulturnim aktivnostima, sportskim i drugim aspektima života pojedinca i zajednice. Pritom se jačaju marginalizovane grupe, uključuju mladi, žene i kreativni pojedinci i inicijative. Značajnu ulogu imaju organizacije civilnog društva (OCD) koje prepoznaju potrebe zajednice, okupljaju ključne aktere razvoja iz svih sektora društva i na participativan način pronalaze rješenja.

Kako prepoznati društveno preduzeće?

Ne postoje jedinstveni *kriterijumi* za određivanje i definisanje društvenog preduzetnika, ali najčešće korišćeni kriterijumi u zemljama EU su sljedeći:

- Ravnopravno ostvarivanje društvenih, ekoloških i ekonomskih ciljeva poslovanja;
- Kontinuirano djelovanje na tržištu;
- Visok stepen autonomije djelovanja društvenog preduzetnika;
- Ograničena raspodjela, odnosno preraspodjela dijela dobiti;
- Demokratski procesi donošenja odluka;
- Preuzimanje finansijskih i drugih rizika poslovanja;
- Redovno mjerjenje uticaja (ekonomskog, društvenog i ekološkog).

U svakom slučaju treba imati na umu da je društveno preduzeće bez obzira na svoju izraženu društvenu ulogu, primarno ipak preduzetništvo. Kao i svako drugo preduzeće, ono nastoji da pronađe svoju tržišnu poziciju, da bude konkurentno i da stvara novu vrijednost. Ono što ga uglavnom čini drugačijim od komercijalnog preduzeća jeste svrha osnivanja, način upravljanja i ograničena raspodjela dobiti. Društveno preduzeće u svojim osnivačkim aktima definiše kako se dobit raspoređuje vodeći pritom računa o daljem ulaganju u stvaranje novih radnih mesta, stvaranju rezervnog fonda i zadovoljavanju potreba lokalne zajednice.

Šta sve može biti društveno preduzetništvo?

Razlike između društvenog i „tradicionalnog“ preduzetništva

Tradicionalno

Svrha osnivanja

Profit

Upravljanje

100% vlasnik

Raspodjela profit-a

Vlasniku

Društveno

Rješavanje društvenih problema

Demokratsko upravljanje

Ulaganje u zajednicu/Novo zapošljavanje

Po pravilu svaka preduzetnička aktivnost može se organizovati kao društveno preduzetništvo; sve što je u okviru pozitivnih zakonskih propisa i nije u suprotnosti sa etičkim normama poslovanja. Postoje brojne dileme i rasprave treba li, na primjer, organizacija da započinje poslovanje koje nije povezano sa njenom misijom poslovanja? Tu nema jednoznačnog niti tačnog odgovora. Svaka organizacija treba unutar sebe da usaglasi okvire u okviru kojih želi da se kreće i posluje, a da pritom ne naruši sopstvene vrijednosti i principe djelovanja. Uvijek je nekako lakše ostati u zoni komfora, u području koje vam je poznato, za koje imate znanja, kontakte i vještine.

Logično je i primjereno da udruženje koje se bavi zaštitom prirode organizuje školu u prirodi ili pokrene rad eko-turističke agencije. Isto tako, vrlo često udruženja prvo razviju određene poslovne aktivnosti unutar udruženja jer ih besplatno pružaju svojim korisnicima, a onda nakon nekog vremena odluče da ih izdvoje kao posebne poslovne aktivnosti i da ih naplaćuju na tržištu. To mogu biti usluge edukacije, pravnog savjetovanja, psihosocijalne podrške, prevođenja, marketinga i mnoge druge.

Isto je tako logično i prihvatljivo krenuti od znanja i vještina korisnika, raspoloživih i lako dostupnih resursa u zajednici i pokrenuti proizvodnju eko-hrane, rukotvorina, odjeće, usluge pranja i peglanja, pospremanja i održavanja javnih površina, pomoći u kući itd, ukoliko naravno postoji potražnja za takvim uslugama.

Zadruge

Važan oblik društvenog preduzetništva su zadruge, koje u Crnoj Gori imaju stogodišnju tradiciju i možemo reći da principi zadrugarstva u vrijednosnom smislu predstavljaju i temelj razvoja društvenog preduzetništva.

Zadruga je dobrovoljno, otvoreno, samostalno i nezavisno društvo kojim upravljaju njeni članovi, a svojim radom i drugim aktivnostima ili korišćenjem njenih usluga, na osnovu zajedništva i uzajamne pomoći ostvaruju, unapređuju i štite svoje pojedinačne i zajedničke privredne, ekonomске, socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe i interesu i ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga osnovana.

Zadružna načela, određuju suštinu i svrhu postojanja i poslovanja zadruge:

- dobrovoljno i otvoreno članstvo;
- nadzor poslovanja od strane članova;
- ekonomsko učestvovanje članova u radu zadruge i raspodjeli dobiti;
- samostalnost i nezavisnost;
- obrazovanje, stručno usavršavanje i informisanje članova zadruge;
- saradnja među zadrugama;
- briga za zajednicu.

Sva ova načela ukazuju na način poslovanja, koji na prvo mjesto stavlja čovjeka, zadrugara; on ravnopravno učestvuje u upravljanju, ima uvid u poslovanje, priliku za profesionalno usavršavanje i učestvuje u razvoju zajednice. To su ujedno i principi za prepoznavanje društvenih preduzetnika.

Zanimljivosti o zadrugama

Zadruge su društva osoba, a ne kapitala. To znači da zadrugom ne upravljaju vlasnici kapitala, nego da vrijedi načelo: jedan čovjek - jedan glas. Dobit od poslovanja pripada svim zadrugarima i reinvestira se u razvoj i održivost poslovanja.

- U Italiji je 50% sektora poljoprivrednih proizvoda u rukama zadrugara.
- U Finskoj je 75% stanovništva učlanjeno u zadruge.
- U Njemačkoj zadružne banke broje više od 16 miliona članova.
- U Belgiji je svaka 5 apoteka organizovana kao zadruga.
- U Kanadi je svaki treći stanovnik član kreditne unije.
- U Kini zadruge obezbjeđuju 91% ukupnih mikrokredita.

Društveno preuzetništvo u EU

Evropska unija je prepoznala značaj društvenog preuzetništva kao jednog od ključnih elemenata u prevazilaženju trenutnih socijalnih i ekonomskih problema (posebno rastućeg broja nezaposlenih među mladima). Upravo zato, društvena ekonomija prepoznata je kao jedan od prioriteta i za njen razvoj otvoreni su posebni programi i opredijeljeni namjenski fondovi.

Društveno preuzetništvo i zadružarstvo postaju sve značajniji privredni subjekti. Tome doprinosi i porast nivoa svijesti evropskih građana o učestvovanju u suvlasništvu društvenih preduzeća, kupovini proizvoda zadružnih preuzetnika, štednji i članstvu u društveno odgovornim finansijskim institucijama. O tome svjedoče i slijedeće brojke:

- više od 2 miliona društvenih preduzeća ili 10% ukupnog broja svih preduzeća pripadaju socijalnoj ekonomiji
- 14,5 miliona radnih mesta unutar društvenih preduzeća ili 6,5 % radno aktivne populacije

U „Inicijativi za društveno poslovanje“ (*Social Business Initiative*) Evropska komisija daje definiciju i osnovne karakteristike za prepoznavanje društvenog preuzetnika:

- a) društveni preuzetnik je nosilac preuzetničke aktivnosti kojem je primarni cilj društveni uticaj, a ne sticanje dobiti za vlasnike ili dioničare;
- b) društveni preuzetnik stvara i plasira robu ili usluge za tržiste i to na preuzetnički i inovativan način i ostvarenu dobit koristi prvenstveno za ispunjavanje društvenih ciljeva;
- c) način upravljanja u društvenom preuzetništvu je demokratski i on uključuje zaposlene, korisnike/kupce i ostale učesnike na koje ekonomска djelatnost preuzetnika utiče.

RAZLIČITE ULOGE I FUNKCIJE DRUŠTVENOG PREDUZETNIKA

Društveno preuzetništvo u Crnoj Gori

Postoji više razloga zvog kojih bi trebalo razvijati društveno preuzetništvo u Crnoj Gori, uključujući socijalne, ekonomske, ekološke, kulturne, obrazovne i druge razloge. Razvoj društvenog preuzetništva bi doprinio većoj socijalnoj uključenosti, stvaranju novih radnih mesta, pogotovo za najranjivije grupe stanovništva, smanjenju siromaštva i unapređenju kvaliteta života.

Razvoj društvenog preuzetništva u Crnoj Gori je u početnim fazama. Još uvijek nije uspostavljen adekvatan zakonodavni, institucionalni i ekonomski okvir, niti je donesena strategija razvoja ovog koncepta. Aktivnosti koje su se do sada sprovodile u ovoj oblasti su uglavnom u okviru projekata ili pojedinačnih inicijativa najčešće nevladinih organizacija i privrednih društava. Takođe, sam koncept društvenog preuzetništva i njegove mogućnosti nijesu dovoljno prepoznati, ni od strane institucija ni od strane mogućih društvenih preuzetnika i korisnika ovog koncepta.

Kao što je pomenuto, postojeća zakonodavna regulativa u Crnoj Gori još uvijek ne prepoznaće koncept društvenog preuzetništva. Iako je adekvatan zakonodavni okvir neophodan za razvoj društvenog preuzetništva u punom smislu riječi, oni koji bi željeli da se bave društvenim preuzetništvom i koji imaju dobre ideje mogu iskoristiti mogućnosti postojećeg zakonskog okvira, pa tako neki od sljedećih zakona mogu biti relevantni prilikom osnivanja i funkcionisanja društvenog preduzeća: **Zakon o nevladinim organizacijama, Zakon o privrednim društvima, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, Zakon o volonterskom radu i dr.**

U Crnoj Gori se za društveno preuzetništvo
kao koncept i model zapošljavanja ranjivih grupa društva
ostavlja prostor za stvaranje i djelovanje, ali se ono izričito ne
navodi u Nacionalnoj strategiji zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa
2016-2020. i Strategiji regionalnog razvoja Crne Gore za period
2014-2020.

Perspektive i izazovi

Dobra ekonomija dobra je za čovjeka, ekonomiju, društvo u cjelini i svakako životnu sredinu. Brojni primjeri dobre prakse potvrđuju njenu efikasnost, dokazuju da stvara dobra radna mjesta i to prvenstveno za ljudi koji teško pronalaze svoje mjesto na sve zahtjevnijem tržištu rada.

Mudrom politikom, odnosno ciljanim eko-socijalnim mjerama moguće je pokrenuti rad društvenih preduzeća i tako podstići stvaranje radnih mjesta za brojne socijalno isključene kategorije. Pritom je važno sagledati i osmislitи cjelokupni ekonomski sistem koji uključuje:

- a) podsticajan i jasan zakonodavni okvir;
- b) uspostavljen sistem podrške kroz mrežu centara podrške društvenim preduzetnicima;
- c) razvijen sistem edukacije, posebno menadžera društvenih preduzeća;
- d) osiguran pristup izvorima finansiranja za početna ulaganja i razvoj društvenih preduzeća;
- e) kampanju promocije koncepta eko-socijalne ekonomije kao i primjera dobre prakse, kako bi se dobila podrška opšte javnosti.

U cijelom tom procesu važnu ulogu pored države imaju i organizacije civilnog društva koje najbolje prepoznaju potrebe na terenu i imaju sposobnost brze reakcije i prilagođavanja. Kroz programe podrške EU moguće je privući sredstva za pilot projekte, razvoj modela, ali i stvaranje sistema podrške.

Društvenim preduzećima u prvoj fazi razvoja je sigurno potrebna pomoć oko izrade optimalnog poslovnog modela, izlaska i pozicioniranja na tržištu.

Međutim, ne treba stvarati neodržive poslovne subjekte koji će cijelo vrijeme biti zavisni o donacijama i subvencijama. Poželjno je razvijati zdrava preduzeća koja će se kroz svo-

ju poslovnu aktivnost uspješno razvijati na tržištu i obezbijediti dovoljno sredstava za rast i razvoj, odnosno stvaranje novih radnih mesta. U društvenom preduzetništvu pregršt je prilika za stvaranje novog načina organizovanja poslovanja, drugačije upravljačke strukture, novog modela raspodjele dobiti, prilike za ulaganje u lokalnu zajednicu. Zato je društveno preduzetništvo jedinstveni društveno-ekonomski izazov za zajedničko stvaranje.

Ujedno je i test količine i kvaliteta socijalne kohezije jednog društva, ali i sjajna prilika

za razvoj uspješnog crnogorskog modela društvenog preduzetništva i možda u godinama koje slijede dobar izvozni proizvod dobre ekonomije.

Džozef Alojz Šumpeter (poznati ekonomista) kaže da je preduzetnik inovator, koji u poslovni proces unosi neku novinu.

Projekat *Social Economy for Employment in Montenegro - SEEM / Socijalna ekonomija za zapošljavanje u Crnoj Gori* realizuje FORS Montenegro u saradnji sa Udruženjem za kreativni razvoj Slap koje promoviše principe i vrijednosti eko-socijalne ekonomije i stvara održive modele društvenog preduzetništva.

Dobra ekonomija je ona ekonomija koja podstiče kvalitet života u cijeloj zajednici; koja stvara obilje prilika i mogućnosti da zadovoljimo svoje potrebe bez ugrožavanja drugih; koja prihvata odgovornost, a njeguje solidarnost; koja pravedno koristi i dijeli resurse; koja poštuje održivost ekosistema.

Ova brošura je izrađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj brošure isključiva je odgovornost Udruženja za kreativni razvoj Slap i FORS Montenegro - Fondacije za razvoj sjevera Crne Gore i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije.